

ság, Hamlettel szólva: „gyomos kert, mely tenyész, hogy magva hulljon, dudva és üszög kövér tanyája”. Az ilyen talajból aztán szépen virágozik a dilettantizmus, a giccs, szárba szökken a blöddli, erős gyökeret ereszt a kiszeramérbávatag, a halandzsa.

- *Milyennek látod a képzőművészeti közéletet?*

- Kimerül a szövetség és a Múcsarnok már bohózatba illő huzavonájában, az évenkénti országos tárlatról.

- *Természetelű festőként miként vélekedsz Hermann Nitsch nemrég nagy vihart kavarázó tárlatáról?*

- Nem láttam a Kiscelli Múzeumban, de a televízióban bőségesen, s elolvastam jó néhány sajtóregálást, tiltakozást is. Ezt a fajta horrorisztikus, orgia-elemekkel tűzdelt, vagy abból építkező akció-művészetet, amely számomra túl agresszív, nem szeretem. Utálok. Ennek ellené-

re e kiállítás kapcsán is tökéletesen azonosulni tudok Voltaire híres mondásával, aki vitapartnerének azt mondta: „Semmiiben sem értek egyet Önnel, de az utolsó lehelletemig küzdök, hogy a véleményét szabadon kifejtthesse.” A művész a műveivel fejezi ki véleményét. Ezt szabadon meg kell hogy tehesse.

- *További terveid?*

- Hű maradok önmagamhoz, vagyis festem tovább az örök veszteseket, megfáradtakat, akik ma még fáradtabbak, a kiábrándultakat, akik ma még kiábrándultabbak, a kisemmizetteket, akiknek ma már semmiük sincs, az elesetteket, akik ma már nem tudnak lábra állni.

Néha felüdülésképpen festek egy-egy sokfigurás gyermekkorom-Balatonját idéző képet, aztán talán fogom magam és belépek az egyik képembe, elvegyülök a magam teremtette figurák között, majd átsétálok a vízen a túlsó partra, s eltűnök egy dombhajlat mögött.

Laczkó András

RIPPL-RÓNAI JÓZSEF

*és néhány kortárs író **

Már Rippl-Rónai József kortársainak is feltűnt, hogy a festő mily franciás könnyedséggel teremt kapcsolatokat, s alakít ki jó személyes nexust művésztársakkal, írókkal, színészekkel. Nem kell különösebben bizonygatni, hogy olykor még a futó találkozásoknak is lehetett - közvetve vagy közvetlenül - művészetre kiható eleme.

Rajzok íróknak

Igaza volt annak az irodalomtörténésznek, aki úgy fogalmazott, Rippl-Rónai irodalmi kapcsolatainak teljes számbavétele legalább olyan nehéz, amilyen művei jegyzékének összeállítása. Mindig előkerül(het)nek kevésbé nyilvántartott dolgok...

A születési évszámok ismeretében természetesnek kell vennünk, hogy Rippl-Rónai József és Bródy Sándor egymásra talált. Az 1863-ban született író mindössze két évvel volt fiatalabb a festőnél. Ennek még akkor is jelentőséget kell tulajdonítani, ha tudjuk, hogy művészetükkel más-más stílusirányzathoz kapcsolódtak. Bródy a magyar realizmus (azaz: naturalizmus) követőjének vallotta magát, de érzékeny volt a női szépségre. Így írásainak egyik gyűjteményéhez minden hivatalos elismerést megelőzően kért rajzokat Rippl-től.

Az *Asszonyi szépség* című (1897) karcolat- és elbeszéléskötetét az impresszum szerint „Márk, Dudics és Rónai-Rippel” (így!) illusztrálta. Vénusznak áldozott az író. Az érzelmek végletességét, tragikus voltát rajzolta meg, nagyfokú szenvedélyességgel. „Ha márványfejek és drága kőkámeák, a tökéletes női szépség mintáit keresem, amíg imám halkal, mind csak arra az egyre, a szélesajkúra, a kicsinyre, az elsőre gondolok” - olvashatjuk. Hasonló hangnemű a könyv tizenöt kis írása. Közöttük három rajz. Érdekességük, hogy mindegyik a kötet cím szintagmáját igyekezett a grafika eszközeivel ábrázolni. Szembetűnő az is ugyanakkor, hogy a képek a szöveggörnyezettől függetlenek.

* A szerző 1983-ban adott ki könyvet *Rippl-Rónai József és az irodalom* alcímmel. Most ahhoz képest közöl új adalékokat. (A szerk.)

Rippl-Rónai rajza (monogramját vagy írását nem lehet kivenni) *A lovagló leány* című történet előtt van, de független a leirtaktól. A fiatal író kérésére minden bizonnyal egy már kész rajzot adott oda. A mű valóban az eszményített szépséget mutatja meg. A jobb profilú arc rendkívül finom vonalú, kecses, törékeny, a századvég ábrándjainak megfelelő. A ruházat nem különösebben gazdag, de a kelmék esése és a nőalak mozdulatai arra mutatnak, hogy nem köznapi modellel dolgozott. A kéztartás kecsessége és az arc ábrándozó volta emelkedettséget sugároz. Más a megoldás ezen a Rippl-Rónai rajzon, mint az egy évvel korábbi illusztráción. 1896-ban jelent meg Párizsban Rodenbach *Les Vierges* (A Szűzek) című elbeszélése, amihez a fiatal festő négy grafikát mellékel. Ezek készültek a meditáció, az útrakelés gondolata foglalkoztatta. A nőalak arca alig tűnik elő, a ruha is egyszerűbb megoldású.

A Bródy-kötethez mellékel rajz aprólékosan kidolgozott, s a természeti háttér ugyancsak nagy gazdagsággal jelenik meg. A hölgy mereng, a távolba néz, s még csak sejteni sem engedi, hová. Az alak mellett a buja növényzet és a fák hagynak egy kis szabad teret, ahol a szem elkalandozhat. A hátratett jobb kéz, mintha egy virágszerű valamiért nyúlna, de kis távolságra tőle megáll, s csaknem teljesen ökölbe szorul. Az arcvonások, a tartás, a fehér hosszúkás kezek (lágyak és kemények egyszerre), a szinte lebegő állapot végül is kötődik az író eszményítő szándékához. Rippl-Rónai alkotása kifejezett valamit abból, amit egyik hősnőjéről Bródy írt: „Apró fogait a leány összeszorítja, ajkait talán meg is harapja, az uralkodás kéje, sőt, egy kis kegyetlenség is tükröződik a haloványá lett arcán.”

Az *Asszonyi szépség* Bródy-kötet megjelenése után húsz évvel készített rajzot Rippl-Rónai a *Világ* című radikális lap alapítójáról, illetve fő- és felelős szerkesztőjéről. A kartonra a festő - szokása szerint - ajánlást írt: „Emlékkül Bálint Lajos barátomnak. Rónai 1917.” A portré érdekessége, hogy a szemhéjak itt is csukva vannak, mint még jó néhány arcképen. Mintha kissé felülről nézett volna a művész az író fejére, s így a tekintet csak lefelé irányulhat. Másik jellegzetesség a féloldalas elhelyezés. A bal és a jobb váll között észrevehető a szintkülönbség, de a fej nem követi a dőlést. Nyilván azért nem, mert így maradt hely a szövegnek.

A rajz karakterisztikus, téveszthetetlenül egyéni arcot mutat. Hogy művészejről van szó, azt csupán a hosszúkás arc és a homlokon hullámzó redők jelzik. Töprengő vagy figyelő? Nehéz eldönteni. Az bizonyos csupán, hogy erős a koncentráció. Az ábrázolásnak az összpontosított figyelemben, a fókuszra irányuló tekintetben van az ereje. Láttatja a céltudatos egyéniséget, aki a művészetnek szentelte az életét, aki egyaránt otthonosan mozgott a színház, az irodalom, a képzőművészet világában. Ismerte a kávéházi asztalokat, gyakori vendég volt a New Yorkban. Az arckép - ismerve Rippl-Rónai szokását - kávéházi beszélgetés során készülhetett. Ezért összpontosított a fejére. A haj, az orr, a fül, az ajkak és a nyak vonalán túl alig „árul el” valamit a test más részeiről. Éppen hogy belefért a zakó, az ing és a nyakkendő részlete. Aprólékos precizitás, hogy a nyakkendő tül jelölve van. A többi elem nagyvonalú húzásokkal került a lapra. Merevség és mozdulat, síkok kereszteződése karaktert ad a portrénak. Ez a rajz díszíti Bálint Lajos *Karzat és páholy* című (1967) könyvét.

Bálint Lajos arcképének megrajzolása után öt évvel, 1922-ben jelent meg Alszegehy Zsolt *A művészeti alkotás - A művészet irányai* című kis kötete. Abban az impresszionizmust a következőképp magyarázta: „A perspektíva igazságát tűzték maguk elé: olyannak festettek mindent, amilyennek látták. Hogy a pillanat képét annál hívebben adják vissza, egy ültükben és ott a megfestendő táj ölén vetették vászonra alkotásukat. A festés megszakítását, a színezés simítását, az elhelyezés megváltoztatását már hibának vették: ezért aztán Rippl-Rónai a legnagyobb magyar festők egyikének, Szinyei Merse Pálnak egy vázlatát tartja a legértékesebb műalkotásnak. Alszegehy könyve a Zászlónk diákkönyvtár 51. darabjaként jelent meg, s ezért törekedett tömör summázatra. De még a rövid szövegben is jutott tér arra, hogy Rippl-Rónai irodalmi kapcsolatairól szóljon. Az impresszionista költészettel vetette össze műveit. A Rippl-képekkel párhuzamba állította Juhász Gyula hangulati leíró verseit.

Meg kell még említeni, hogy 1925-ben, Alexander Bernát születésének hetvenötödik évfordulójára tanítványai szerkesztettek egy emlékkötetet. Rippl-Rónai abból sem maradhatott ki. Nem portrét készített, hanem egy női aktrajzot küldött. Tussal ráírta: „Alexander Bernátnak Rónai”. A festő a színikritikust és a nagy hatású filozófust eszményítő rajzzal tisztelte meg, a harmonikus szépség ábrázolásával.

Dutka Ákos Rippl-Rónairól

A korabeli híradások és a későbbi emlékek egyaránt arról győznek meg, hogy Nagyváradon a századforduló után pezsgő művészeti élet volt. Az irodalom iránt érdeklődő diákok már gimnazistaként összeverődtek és lapot alapítottak. Közben élénk figyelemmel voltak a hazai és külföldi irodalom jelenségeire. Véletlen-e így, hogy a Nagyváradon sokszorosított *Előre* című diáklap munkatársai igyekeztek minden lehetőséget megkapni a *Napló* szerkesztőségében dolgozó Ady Endréről. Viszonylag könnyű helyzetben voltak, mert egyik társuk, Haraszthy Lajos a Kőrös utcában egy házában lakott Adyval. A házinéni irodalombarát volt, s olcsó hónaposszobáit rangsorolva adta ki. Az utcai nagyobbakat a szerkesztő uraknak, az udvari kicsit írogató diákoknak. Onnan figyelhette Haraszthy Ady minden lépését és beszámolt róluk Hegedűs Nándornak, Dutka Ákosnak, Antal Sándornak, Zsirkay Jánosnak. Mindez előzetes magyarázat ahhoz, hogy *A Holnap városa* című kötetének egyik fejezetében miért emlékezett meg róla szeretettel Dutka Ákos. Azt írta, Haraszthy Alfred de Musset-vel keresztezett Himfy (azaz Kisfaludy Sándor) nyomán születő prózát szerzett. Ami fontosabb, feltűnő jelenség volt, aki zsinóros, magyar ruhában járt, s szinte kínálta magát a festő ecsetjére. „Rippl-Rónai kitűnő portrét festett róla Kaposvárot” - olvashatjuk Dutkánál. Az arckép később készült, s így a jellemzés visszavetítésnek minősül, de ekként is jelzi, hogy volt a nagyváradi fiatalokban érdeklődés a képzőművészetek iránt.

A kölcsönösség jegyében született Haraszthy Lajos Piacsek bácsi című verse, aminek soraiban a koloristáról szólt:

*Elernyedt, tikkadt nyári délután;
árnyékos, zöld lombsátor háttérben
a bíbor szinte ég - gyűjt is talán -
a festett kerti asztalon s a széken.
Színben szikrázó üveggömbök és
dús szirmú, nagy, színnemes fajú rózsák;
száz színben szétfoszló sugártörés:
valónak álom, álomnak való...*

A megértés belső körei miatt a nagyváradi fiatalok, amikor már *A Holnap* antológia megjelentése után, Bölöni György tárlatot rendezett Nagyváradon a MIÉNK (Magyar Impresszionisták és Naturalisták Köre) tömörülésnek, nagy örömmel fogadták. Dutka Ákos is megírta, hogy a kiállításon Gulácsy Lajos, Rippl-Rónai, Kernstok Károly, Tihanyi Lajos és Márfy Ödön szerepelt képeivel. „Ez a kiállítás kétségkívül forradalmi vakmerőség volt akkor - olvashatjuk. - De történelmi jelentőségűvé nőtt, mert alkalmat adott két Biharhoz nőtt földszagú tehetségnek találkozni a bihari Vármegyeháza lelkével. Ady Endre és Gulácsy Lajos.” Nyilván elő volt készítve egy másik, nem kevésbé fontos megismerkedés is; a költő és Rippl-Rónaié. Képekből, írásokból már ízlelgették egymást. *A Somogyi Hírlap* 1919. június 15-én arról tudósított, hogy Váradon bankettet rendeztek Rippl-Rónainak.

A megjelent hír a következő: 1909. június 13-án nyílt meg Nagyváradon a Fekete Sasban a MI-NK tárlata. A kiállítás keretében a *Holnap* irodalmi társaság matinét rendezett, s arra meghívást kapott Rippl-Rónai. A találkozón Dutka Ákos méltatta a festő művészetét és piktúrájának jelentőségét. Este a Fekete Sasban bankettet rendeztek, ahol a *Holnap* körének néhány tagja is megjelent. Akkor találkozott Rippl-Rónai Juhász Gyulával. Feltárhatatlan, honnan származott az információ, időpontot, helyszínt és neveket pontosan közölte. A részgazságok ellenére az egész helytelen. Kiderült - az értesülés nem volt pontos. Ugyanis a másik lap, a *Somogyvármegye* június 18-án közölte a festő sürgönyét, amiben elnézést kér Bölöni Györgytől, hogy nem lehet ott az ünnepélyen...

A tárlat többszöri látogatója volt Dutka Ákos, s bizonyos, hogy az ott látható Rippl-képek nagy hatással voltak rá. Különösen színvilágukkal. Miért bizonyos ez? Azért, mert amikor Tabéry Gézával Szeghalomra utaztak Rozsnyai Kálmán látogatására, akkor az élmények hatására szinte önkéntelenül bukkant elő a festő neve. A szeghalmi kúriában sok-sok kisebb-nagyobb szoba volt.

Legfontosabbnak az ebédlőt érezték akkor. A hús ember számára elegendő, művészettel megterített asztalt. Figyeljük csak: a hófehér abroszon vörös levelű vadszőlőindák futottak, és a fagyöngy sárga meg az ördögszekér veres bogyói csillantak meg a gyertyák fényében. A szecsesziós díszítőművészet hatásának ezzel még nem volt vége. Fokozódó elragadtatással írt Dutka: „Az asztal közepén pedig egy mindenkit megragadó színpompás meglepetés. Olyan, mint egy Rippl-kép a kaposvári időkből, mint egy régi matyókendő piros, sárga, zöld harsogó szimfóniája.” Számunkra itt csak a hasonlítás érdekes (de talán nem vétség, ha elárulom, a vendégeket malackocsnya várta).

Dutka nem sokkal később Fülep Lajos invitálására olasz tájakra indult, s a háborús években tért vissza Váradra. Nem maradhatott ki a vendégek sorából, amikor 1916 februárjának közepén a vármegyeházán Rippl-Rónainak és két társának rendeztek tárlatot. Február 15-én a háború áldozataira emlékezve jótékony célú bemutató nyílt, Rimler Károly polgármester szavaival. Azokra a somogyi festő válaszolt. Idézem az *Új Nagyvárad* című lapot: „Elmondta, hogy piktúránk már Európát megjárta, elismert művészeti értékek. S amikor a jótékonyosság oltárán is áldozni kívánnak és a háború elesettjeinek, szenvedő nyomorékjainak családjain is segíteni kívánnak e kiállítás jövedelmével, egyszersmind a magyar kultúrának is szolgálatot kívánunk tenni. A modern magyar piktúra legnemesebb, legőszintébb törekvéseivel ismertetik meg a minden szépségre, kultúrára rezonáló nagyváradi közönséget.”

Ezt követően ült a felolvasóasztalhoz Dutka Ákos, hogy értékelje az eseményt, szóljon a kiállító művészekről. Alapgondolata az volt: a vérözönös és lángoló világban (ne feledjük, az első világháború éveiben vagyunk) van létjogosultsága az életöröm, a derű, a békesség és a harmónia megmutatásának. Sziget lehet így művészet, aminek lakói tisztult, harmonikus álmvilágot vetítettek a valóságban tülekedő, szenvedő vagy vérző emberek elé. Az a világ nem a mulandóság tája. Hiszen emberek, korszakok, ideálok, hitek, harcok véget érhetnek, de a művészet örök. Hivatkozott arra, hogy Tiziano és Michelangelo korának vívódásai, dogái, politikusai, kalmárai névtelenül porladnak, de minden időkből élnek és hatnak a velencei festő Madonnái. „Így fognak élni az itt kiállított képek is - hangsúlyozta Dutka. - A mi korunkból ezek az üzenetek, ezek a színes álmok őrzik meg a jövőre új hitű, s álmú emberek számára, hogy milyenek voltunk, miről álmodtunk, mit láttunk szépnek.”

Dutka Ákos szavai után még Feleky Géza, a kor neves művészeti írója beszélt. Majd Rippl-Rónai kalauzolta Széchényi Miklós váradi püspököt a képek között.

Az 1916-os megnyitó után *A Holnap városa* kötet megjelenéséig nincs nyoma annak, hogy a költő foglalkozott volna Rippl-Rónai művészetével. *Ami kimaradt a „Holnap városá”-ból* című hírlapi cikkében még egyszer visszarévedt Nagyváradra, az 1900-as évek kezdetére, de abban már nem említette meg a festőt.

